

Poznanie intuicyjne w fenomenologii Edmunda Husserla

Streszczenie

Słowa kluczowe: intuicja, naoczność, fenomenologia, Edmund Husserl, epistemologia, bezpośredniość poznania, prawda, fundamentalizm epistemologiczny

Rozprawa stanowi próbę systematycznej oraz krytycznej analizy teorii poznania intuicyjnego, jaka wylania się z pism Edmunda Husserla. Prezentacja Husserlowskiej koncepcji intuicji, oparta o główne dzieła fenomenologii przedtranscendentalnej oraz transcendentalnej (statycznej oraz genetycznej), podporządkowana jest dwóm głównym celom: systematyzacji złożonej i niejednoznacznej często teorii oraz próbie wskazania na pewne jej momenty, które mogłyby w przekonaniu autora stanowić istotny wkład do współczesnych dyskusji nad poznaniem intuicyjnym. Krytyczna rekonstrukcja teorii koncentruje się wokół czterech podstawowych pytań: czym jest intuicja w ramach Husserlowskiej fenomenologii?; jak przebiegają i na czym polegają akty Husserlowskiego poznania intuicyjnego; jakich przedmiotów mogą one dotyczyć?; jaka jest poznawcza wartość poznania intuicyjnego według Husserla, w szczególności: czy akty intuicyjne mogą przynieść poznanie adekwatne? Na pracę składają się cztery rozdziały, wprowadzenie oraz zakończenie.

W pierwszym rozdziale przeprowadzona zostaje krótka systematyzacja pojęcia, czy raczej różnorodnych pojęć, poznania intuicyjnego obecnych w tradycji filozoficznej, w psychologii poznawczej oraz we współczesnej filozofii analitycznej. Pierwsza część rozdziału zawiera skrócone charakterystyki koncepcji intuicji w filozofii Platona, Arystotelesa, Wilhelma Ockhama, Kartezjusza, Kanta oraz Bergsona. Druga część obejmuje podstawowe współczesne psychologiczne teorie intuicji: koncepcję intuicyjnego olśnienia w ramach psychologii postaci; przypisywaną Egonowi Brunswikowi teorię „intuicyjnego statystyka”; Daniela Kahnemana i Amosa Tversky’ego teorię heurystyk i błędów poznawczych oraz koncepcję intuicji twórczej rozwijaną przez Daniela E. Berlyne’a. Trzecia część stanowi zwięzłą charakterystykę rozumienia intuicji w ramach współczesnej filozofii analitycznej. Prowadzone w ramach tego nurtu intensywne dyskusje nad poznaniem intuicyjnym opisane zostają w perspektywie charakteru i własności, jakie przypisuje się intuicji; jej statusu epistemicznego (w szczególności problemu nieadekwatności intuicji, na który zwrócono uwagę w ramach tzw. filozofii eksperymentalnej) oraz jej możliwej roli w badaniach filozoficznych. Każda z trzech części kończy się podsumowaniem, w którym omówione koncepcje rozpatruje się z perspektywy pytań analogicznych do czterech wymienionych powyżej. Prowadzi to do wyodrębnienia podstawowych własności, jakie przypisuje się intuicji w ramach wybranych teorii. Skrótowe charakterystyki zawarte w pierwszym rozdziale mają w ten sposób dostarczyć punktów odniesienia dla prowadzonej w kolejnych częściach pracy systematycznej analizy teorii Husserla.

Drugi rozdział poświęcony jest ogólnej odpowiedzi na pierwsze z wymienionych powyżej czterech pytań: czym w ramach fenomenologii Husserla jest intuicja? Próbę odpowiedzi na to pytanie poprzedza analiza kontekstów, w jakich zbliżone znaczeniowo w tradycji filozoficznej terminy „intuicja” (*Intuition*) i „naoczność” (*Anschauung*) występują w dziełach Husserla. Analiza ta prowadzi do wniosku, że Husserl używa tych terminów zamiennie, wiążąc z nimi niekiedy jedynie różnice odcienia. Omówienie sformułowanej w *Badaniach logicznych* koncepcji intencjonalności zarysowuje fundamentalną rolę intuicji w scharakteryzowanym teleologicznie – jako dążenie do samoobecności przedmiotu, do uchwycenia go „we własnej osobie”, akcie poznania. Stopniowo rosnąca w kolejnych dziełach Husserla złożoność teorii tego aktu znajduje odzwierciedlenie w bardziej szczegółowej charakterystyce intuicji-naoczności jako jego kluczowego momentu. Prezentacja intuicji zostaje pogłębiona o zagadnienia stopniowania wypełnienia, problematykę czasowości i horyzontowości poznania, wreszcie o związek intuicji-naoczności z dominującym w późniejszych dziełach Husserla pojęciem oczywistości (*Evidenz*). Systematyczną rekonstrukcję uzupełniają rozważania, w jaki sposób funkcjonuje Husserlowska koncepcja w stosunku do dość złożonego przykładowego sądu. Konkluzja prowadzonych wciąż w perspektywie aktu poznawczego jako dążenia do obecności przedmiotu analiz stanowi jedną z głównych tez tej pracy – tezę o funkcjonalnym charakterze intuicji w ramach Husserlowskiej fenomenologii.

Trzeci rozdział to próba ukazania, w jaki sposób opisana w drugim rozdziale intuicja-naoczność funkcjonuje w różnych aktach poznawczych. Posiadając – zgodnie z konkluzją poprzedniego rozdziału – charakter funkcjonalny, intuicja przyjmuje niejako różne kształty w zależności od rodzaju przedmiotu, na którego obecność jesteśmy skierowani. W rozdziale wyodrębnione zostają cztery rodzaje przedmiotów i, w konsekwencji, cztery rodzaje poznania intuicyjnego. Pierwsza część rozdziału poświęcona jest intuicji zmysłowej. Pozwala ona na poznanie jednostkowych przedmiotów spostrzeżeń zmysłowych. Omówiona w części drugiej intuicja kategorialna umożliwia predykatywne uchwytывanie przedmiotów: dzięki niej spostrzegane przedmioty jawią się jako posiadające pewne cechy, należące do typów i kategorii czy wchodzące w relacje z innymi przedmiotami. Przedmiotem części trzeciej jest intuicja ejdetyczna, która zapewnia wypełnienie aktów skierowanych na przedmioty ogólne, w tym przede wszystkim istoty (terminy „istota” i „εἶδος” posiadają u Husserla wielorakie i często nieostre znaczenia; kwestii tej zostały poświęcone dość szczegółowe analizy). Część czwarta zawiera analizę intuicji transcendentalnej, która zapewnia nam poznawczy dostęp do transcendentalnie rozumianej świadomości po dokonaniu redukcji i jest funkcją poznawczą fundamentalną dla dojrzałego projektu fenomenologii. Poświęcone czterem rodzajom intuicji części rozdziału mają zbliżoną strukturę, podporządkowaną trzem ostatnim ze sformułowanych powyżej pytań. Przedmiotem systematycznych analiz są zatem własności aktu intuicji danego rodzaju, charakter możliwych przedmiotów tego aktu oraz adekwatność poznania, które może on przynieść. Charakterystyki wsparte są analizą funkcjonowania intuicji w stosunku do zaproponowanego w poprzednim rozdziale przykładowego sądu, którego wypełnienie wymaga kilku

rodzajów naoczności. Pozwala to wskazać na ogólne i szczegółowe problemy widoczne w koncepcji Husserla oraz zestawić ją z pewnymi zdroworozsądkowymi oraz współczesnymi, naturalistycznymi przekonaniemami dotyczącymi poznania intuicyjnego.

W czwartym rozdziale rezultaty badań opisanych w dwóch poprzednich rozdziałach zostają usystematyzowane poprzez wskazanie na najważniejsze cechy Husserlowskiej intuicji oraz na ich epistemologiczne konsekwencje. Główne cechy intuicji-naoczności umieszczone zostają w dwóch obszarach: obszarze charakterystyki funkcjonalnej oraz charakterystyki fenomenologicznej. Na charakterystykę funkcjonalną składają się własności decydujące o sposobie i przebiegu realizowania intuicji jako poznawczej funkcji. Husserlowską naoczność analizuje się tu m.in. w aspekcie nieinferencyjności i niepropozycjonalności intuicyjnego poznania, jego zależności od innych aktów, całościowości prezentacji przedmiotu i komunikowalności rezultatu poznania. Na obszar drugi składają się cechy fenomenologiczne w ogólnym, nie specyficznym dla filozofii Husserla, sensie tego terminu. Należą do nich m.in. spontaniczność intuicyjnego aktu, jego swoista nieprzejrzystość i tajemniczość dla podmiotu oraz jego fenomenologiczne podobieństwo do aktu widzenia. Cechy z obu obszarów zostają zestawione z wyodrębnionymi w pierwszym rozdziale własnościami przypisywanymi intuicji w tradycji filozoficznej oraz we współczesnych badaniach filozoficznych i psychologicznych. W drugiej części rozdziału zbadane zostają konsekwencje wskazanych w części pierwszej cech Husserlowskiej intuicji w odniesieniu do czterech fundamentalnych zagadnień epistemologii: teorii prawdy, problemu bezpośredniości poznania, koncepcji uzasadnienia oraz kwestii fundamentalizmu poznawczego. Sformułowane w tej części wnioski są niezgodne z powszechnie funkcjonującą oraz wciąż często prezentowaną wykładnią fenomenologii jako teorii bezpośredniego, absolutnego i nieobalalnego poznania. Szczegółowe badania nad Husserlowską koncepcją intuicji ujawniają, że jej cechy oraz epistemologiczne konsekwencje, mimo odrębności i oryginalności filozofii Husserla, w większej, niż się zazwyczaj uznaje, mierze pokrywają się z własnościami oraz problemami, które są przedmiotem współczesnych dyskusji i analiz.

16.11.22

Kamil Matuszkievicz